

שכבר ילדה, ונתערבו הולדות, שאין אחד מהם נוטל ירושה מספק בנחלת אביו שאינו ידוע, (12) אבל בכור הוא לאמו. (13)

ה. **וכן מי [אשה מבכרת] שלא שהתה לאחר בעלה שלשה חדשים** — שהוא זמן המתנה כדי להבחין אם הנולד הוא מן הראשון או מן השני — **ונשאת וילדה, ואינו ידוע אם בן תשעה הוא לראשון אם בן שבעה לאחריו**, ומספק אינו נוטל ירושה —

כל אלו, הרי הנולדים **בכור לכהן** (14) **ואינו בכור לנחלה**.

גמרא:

אמר שמואל:

אף על גב שבולד בן קיימא הוצאת הראש לבד חשובה פטירת רחם ולידה, ואין הבא אחריו חשוב בכור, מכל מקום **אין הראש לבדו פוטר את הרחם בנפלים** שאינם בני קיימא, עד שיצאו ראשם ורוכס. נמצא, שאם הוציא נפל — שלא כלו לו חדשיו — את ראשו כשהוא חי ושוב החזירו, או שהוציא בן תשעה את ראשו מת, וקדמו אחיו ויצא, הרי השני בכור לכהן. (1)

ומפרש שמואל: **מאי טעמא?** משום שנאמר

14. כתב רש"י גבי מי שלא שהתה "והוא יפדה עצמו", אבל אביו פטור, שהרי לאביו יש ספק אם יש לו בן בכור, אבל הוא עצמו הרי יודע שבכור הוא.

1. רש"י העמיד באופן שהיה הראשון בן שמונה והוציא ראשו חי והחזירו. ולכאורה היה משמע מזה שאם יצא ראש של בן תשעה מת הרי הוא פוטר אף לשמואל, וכאשר משמע לשון "נפלים", וביותר יש לדקדק כן מלשון רש"י בד"ה קתני מיהא נפל שיצא ראשו. אך בהמשך דברי רש"י מבואר בהדיא, שאף בבן תשעה שהוציא ראשו מת אין הראש פוטר לבדו, ועל פי זה נתבאר בפנים. וראה במהרי"ט אלגאזי [ס א ד"ה אלא דק"ק], שצידד לומר, דלא קאי שמואל אלא על בן שמונה, והביא שם דברי רש"י שכתב לא כן, וראה בהערה 2 הנדמ"ח, שהביא מדברי מהרש"א, שמודה שמואל בבן תשעה, ומ"סדרי טהרה" שתמה על מהרש"א מדברי רש"י כאן.

וראה עוד במהרי"ט אלגאזי [ס ד] שהאריך במה שהוצרך רש"י לומר שהחזיר הראשון את

והלויה נתעברו מכהן ולוי, או שנתעברו מישראל או מגוי.

ב. רבי עקיבא איגר [שו"ת חלק א סוף סימן רג] כתב לבאר את הטעם שנקטה המשנה "ילדה היא וכהנת היא ולויה — בכור לכהן", ולא נקטה "היא וישראלית שנפדה בנה — בכור לכהן", משום שרצתה המשנה להשמיענו רבותא, אף דלא היה על שניהם חזקת חיוב דהאחד מעולם היה פטור, אף על פי כן בעלה של ישראלית חייב אף דאחד מהולדות פטור מעיקרא, מכל מקום הוא חייב עבור בנו היכא דאיתא, ומכל שכן באחד שכבר נפדה שאין לו על הולדות שום פטור רק שאחד כבר נפדה, ממילא דזה שידוע שהוא לא פדה דהוא חייב.

12. נתבאר על פי רש"י, המבאר, ששתי נשים אלו אינם של איש אחד. ולפי זה אפילו חלק פשוט אינם נוטלים, וראה מה שיתבאר בזה בהערות על הגמרא לקמן מז ב.

13. כתב רש"י: רבותא קא משמע לך, דבעלה של מבכרת חייב חמש סלעים לכהן, דבן זכר יש לו כל היכא דאיתיה, וראה הערה 11 אות ב.

ומשנינין: מאי "יצא ראשו" — רובו. (4)
ומקשינין עלה: וליתני במשנה "רובו" ולמה
שנינו "ראשו"?!

ומפרשינין: בדין הוא דאיבעי ליה למיתני
רובו [אכן מן הראוי היה לומר גבי הבא
אחר הנפל שאינו בכור לכהן רק כשיצא
רובו] —

ומיהו אידי דקא בעי למיתנא סיפא (5) "הבא
אחר ... בן תשעה שיצא ראשו מת",
ובסיפא לא רצה התנא לשנות "רובו", ואף
על גב שכן הוא האמת לשמואל שאינו
פוטר אלא ברובו, משום שרצה התנא
להשמיענו:

מעמא דראשו מת הוא דחשיב הבא אחריו
בכור לנחלה, הא יצא ראשו ומיהו יצא
כשהוא חי, הבא אחריו בכור לנחלה נמי לא
הוי שבכל מקום לידת הראש לידה היא ואף

[בראשית ז כב]: "כל אשר נשמת רוח חיים
באפיו", ודרשינין: הלך אחר אפיו, דהיינו,
ראשו, (2) וללמד:

כל היכא ד"נשמת רוח חיים באפיו" —
והיינו שהוא בן קיימא — הוא דחשיב
רישיה [חשוב ראשו לבדו לעשותו ילוד],
אבל אידך — מי שאינו בר קיימא — לא
חשיב רישיה לבדו לעשותו ילוד, עד שיצא
גם רובו.

ומקשינין על שמואל ממשנתנו, דהרי תנן:

איזה הוא בכור לנחלה ואינו בכור לכהן:
הבא אחר נפלים שיצא ראשו חי, ואחר בן
תשעה שיצא ראשו מת.

קתני מיהא: "שיצא ראשו", הרי מבואר,
שאף מי שאינו בר קיימא פוטר את הרחם
ביציאת ראשו לבד, ודלא כשמואל! (3)?

ראשו ולא שדחק חבירו וקדמו.

2. ראה סוגיית הגמרא בהמשך עמוד זה, אי
בעינן פדחת או פרצוף פנים ודין החוטם, וצריך
תלמוד.

3. א. למבואר בהערה 1, שאף בן תשעה אם
הוציא את ראשו מת אינו פוטר, אם כן, הקושיא
היא משתי הבבות, אף שמשלשון רש"י כאן היה
נראה, שהקושיא היא רק מהבבא הראשונה.

ב. רש"י במשנה פירש בבות אלו בתאומים
שהוציא האחד ראשו והחזירו, ושם נזכר בהערה
בשם הגר"ז לתמוה על דבריו למה פירש כן,
דהא שפיר יש לפרש בשתי ולדות זה אחר זה,
ומה שאמרו "ראשו חי" היינו שאחר הוצאת
ראשו — מת, ויצא גופו מת. ומיהו מסוגייתנו

משמע דאף הגמרא מבינה את המשנה כרש"י,
שאם לא כן הרי לא קשיא לשמואל מהא ד"יצא
ראשו חי", דדילמא אינו חשוב ילוד לגבי פדיון,
אלא משום שאחר כך יצא גופו מת. וראה
מהרי"ט אלגאזי תחילת אות ס.

4. כתב בהגהות הגרא"מ הורוויץ זצ"ל, שאין
כוונת הגמרא לומר, דלאו דוקא קתני "ראשו",
אלא שיצא ראשו כשהוא חי ורובו יצא כשהוא
מת, [ולפי מה שנתבאר לעיל בהערה שהקושיא
היא גם מבין תשעה, יתבאר על פי דרכו שלעולם
יצא גם רובו, אלא שכבר ביציאת ראשו היה
מת].

5. לשון הגמרא משמע, שעד השתא לא עסקנו
אלא ברישא, והקושיא היתה מן הרישא בלבד,
ודלא כמבואר בהערה 3, אך רש"י כאן פירש

שלא יצא כולו, לפיכך **תנא רישא נמי** "ראשו".

ומקשינן: **ומאי קא משמע לן?** כלומר, הניחא אם דלא כשמואל ו"ראשו דוקא" אם כן, לכן נקט התנא ברישא "ראשו" כדי להשמיענו דלא כשמואל — (6)

אבל אם כדבריך, שבאמת אין הראש לבדו פוטר, וכוונת המשנה היא לרובו, ולא נקט התנא בסיפא "ראשו" אלא להשמיענו **דכיון דמפיק ליה רישיה** [משהוציא ראשו] הוה ליה לידה ואין הבא אחריו בכור לנחלה, הא כבר **תנינא** לה במשנה במסכת חולין [סח א] לענין בן פקועה [והוא עובר שנמצא במעי אמו השחוטה] הניתר בשחיטת אמו:

הוציא העובר את **ראשו** קודם שחיטת אמו, **אף על פי שהחזירו הרי זה כילוד**, ושוב אינו ניתר בשחיטת אמו —

הרי כבר שמענו שיציאת ראשו בבהמה והוא הדין באדם הוי לידה!?

וכי תימא:

אשמועינן במסכת חולין שיציאת הראש הוי לידה **בבהמה**, ו**קא משמע לן** הכא דגם **באדם** הוי לידה, ולכך הוצרך להשמיענו דין זה בבהמה לחוד ובאדם לחוד, משום:

דאדם מבהמה לא יליף, דלית לה פרוזדור. כלומר, אין הרחם שלה בין ירכותיה, הלכך חשוב יציאת הראש כלידה שהרי גלוי הוא, אבל באשה שירכיים שלה מכסים את הרחם [והוא הפרוזדור], היה מקום לומר שאין יציאת הראש לאותו פרוזדור מכוסה חשובה כלידה.

ומאידיך: **בהמה מאדם נמי לא ילפא** שתהא יציאת הראש חשובה לידה, **משום** דשאני אדם **דחשיב פרצוף פנים** דידיה [ראשו ופרצופו חשובים הם, מה שאין כן פרצוף הבהמה].

מכל מקום תיקשי: **הא** — דבאדם הוי יציאת הראש לידה — **נמי תנינא** לה במשנה במסכת נדה [כח א] לענין טומאת יולדת:

יצא העובר **בדרבו** [היינו שיצא ראשו תחילה]: אין אמו מיטמאה טומאת לידה **עד שיצא רוב ראשו**, ואיזהו **רוב ראשו**, **משתצא פדחתו** [מצחו]. הרי למדנו שיציאת הראש באדם חשובה לידה, ומונין ימי טומאה וטהרה של יולדת מיום שהוציא העובר את ראשו —

ותיבתא **דשמואל**, כי למה הצרכה גם משנתנו להשמיענו כן, כיון שלדעת שמואל בהכרח זה הוא עיקר החידוש של המשנה.

בהדיא לא כן.

גם בראשו של בן תשעה מת, ואם כן, השמיענו בסיפא דלא כשמואל.

וביאר בספר "מים קדושים" דאין הכי נמי, אלא שכבר שמענו כל זה מהרישא והיה לו לומר בסיפא "ובן תשעה שיצא מת", ולזה כתב רש"י דתנא סיפא אטו רישא.

6. **כתב רש"י**: ותנא סיפא אטו רישא. והדברים צריכים ביאור, שהרי אף בסיפא נקט ראשו דוקא, שבוזה לבד הוא פוטר את הבא אחריו מפדיון!?! ובפרט, למבואר לעיל, ששמואל חלק

ומסקינן: אכן תיזבתא, ולעולם אף בנפלים פוטר הראש לבדו את הרחם.⁽⁷⁾

אמר רבי שמעון בן לקיש:

יציאת הפדחת [מצח] של העובר פוטרת בכל מקום, שיהא חשוב כילוד ביציאת הפדחת לבדה, חוץ מן הבכור לנחלה, שאם לא יצאה אלא פדחתו של ראשון, הרי הבא אחריו בכור הוא.⁽⁸⁾

שואלת הגמרא: מאי טעמא שונה דין הנחלה?

ומפרשינן: משום ד"את הבכור ... יכיר" אמר רחמנא, ללמד, שאין חשוב בכור אלא אם יצא ראשו כדי הכרה, וסובר ריש לקיש שביציאת פדחת עדיין אין להכירו עד שיצאו פניו.

ורבי יוחנן אמר:

אפילו לענין בכור לנחלה חשובה יציאת הפדחת לבד כליתה, שכבר ביציאת פדחת חשוב הכרה, ואם הוציא הראשון את פדחתו והחזירה, וקדמו שני ויצא, אינו בכור.⁽⁹⁾

שואלת הגמרא: "פדחת פוטרת בכל מקום"

[נחלות ב בן] פירש באופן אחר את מחלוקתם: בכור שנולד אחר מיתת אביו אינו נוטל פי שנים, שנאמר "כי את הבכור בן השנואה יכיר", ואם יצאה פדחתו בחיי אביו, אף על פי שלא יצא כל ראשו לאויר העולם אלא לאחר מיתת אביו, הרי זה נוטל פי שנים, והיינו כרבי יוחנן.

ובחידושי מרן רי"ז הלוי בהלכות נחלות נסתפק, אם הרמב"ם מודה לרש"י שהבא אחריו אינו בכור לנחלה, או שמא סובר הרמב"ם, דנהי דבבכור "יכיר" כתיב, ולא חל בו תורת בכור ליטול פי שנים רק לאחר שיצאו פניו דקרינן ביה "יכיר", אבל מכל מקום זהו מילתא בפני עצמו דבעינן דוקא הכרה לחלות דין בכור, אבל בהלכות לידה לא נשתנה דין לידה דבכורה מדין לידה של כל התורה כולה, דכל שיצא פדחתו הרי הוא כילוד. ואם כן, נהי דביציאת פדחת לחוד לאו בכור הוא, משום דחסר ביה תנאה ד"יכיר", אבל מכל מקום השני גם כן לאו בכור הוא, כיון דכבר קדמו אחר, דלענין לפטור את חבירו מן הבכורה לא בעינן דוקא הכרה, וכל שהוא כילוד לענין כל הדינים הרי הוא פוטר את חבירו מן הבכורה, ולא גרע מיוצא דופן דאינו בכור משום דלא קרינן ביה "וילדו לו" כמבואר

7. בשפת אמת תמה: הרי בהמשך העמוד נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש, אם פדחת מועילה לענין בכור כלשאר דברים, ואם כן, הרי יש לומר ששמואל סובר כריש לקיש שלענין בכור אין די בפדחת, ואם כן, אכתי לא תנינא דבבכור מהני "ראשו", שהרי ממה ששינונו "עד שתצא פדחתו" עדיין לא ידענו שלגבי בכור — דבפדחת לא די — מכל מקום מהני "ראשו", ולזה הצרכה משנתנו.

ולפי זה ביאר, שבאמת שמואל כריש לקיש סבירא ליה, ולכן לא קשה עליו, והגמרא שהקשתה עליו סבורה כרבי יוחנן, ולשיטתו מקשה הגמרא שפיר. [וחתנו ציין ל"לחם משנה" פרק ב הנחלות שכתב כעין זה].

8. א. כן פירש רש"י, והוסיף בזה על דברי הגמרא, שהרי בגמרא יש לפרש שהראשון אינו בכור משום "יכיר", אבל גם השני אינו בכור, שהרי סוף סוף אינו ראשון, ועיקר "יכיר" לענין הבכור עצמו נאמר, וכסברת הגרי"ז שתובא בהערה 9.

9. א. נתבאר על פי רש"י. אבל הרמב"ם

— שאמר ריש לקיש — לאתויי מאי [מה בא זה לרבנות?]

ומפרשינן: לאתויי הא דתנו רבנן:

גזירת שיצאה פדחת ולדה בחיותה נכרית, והחזיר הולד את פדחתו, ואחר כך נתגיירה וילדה, אין נותנין לה ימי טומאה וימי טהרה של יולדת ואינה מביאה קרבן לידה כשאר יולדת, וכדין נכרית שילדה, שאין לה ימי טומאה וימי טהרה ואינה מביאה קרבן, ואפילו נתגיירה אחר לידתה.

ודין זה משמיענו ריש לקיש, שאף לענין זה

חשובה יציאת הפדחת כלידה.⁽¹⁰⁾

כאן שבה הגמרא למחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש, אם חשוב "יכיר" ביציאת פדחת לבד, או רק ביציאת הפנים:

מיתיבי לרבי יוחנן ממה ששינוו בברייתא:

"יכיר" האמור גבי בכור זו הכרת פנים, שהולד חשוב בכור רק משהוכרו פניו, ואיזו היא הכרת פנים: פרצוף פנים עם החוטם. הרי בהדיא כריש לקיש שיציאת פדחת לבד אינה חשובה הכרה?!]

לא מהני אפילו לרבי יוחנן. וראה עוד שם בשפת אמת שתמה: למה לא השמיענו ריש לקיש חידוש זה, ונקט חידושו בפדחת.

ובהערות הנדמ"ח לריט"א הערה 6, פירשו על פי זה את לשון הפסוק "וילדו לו בנים האהובה והשנואה, והיה הבן הבכור לשניאה", שהקשו בשם הגר"א, דמתחילה משמע שילדה תחילה האהובה, ואיך היה הבכור לשניאה?! ולפי זה יש לומר, שבאמת ילדה האהובה תחילה עובר שיצא דרך רגליו, שבכל מקום חשוב זה כלידה, אלא קודם שיצא הראש לאהובה, הוציא בן השנואה את ראשו, ונמצא שלענין בכורה קדם בן השנואה וכמאמר הכתוב "כי את הבכור בן השנואה יכיר", אבל הלידה היתה לאהובה תחילה.

אך בשב שמעתתא שמעתתא ז פרק טו מבואר, שאפילו לריש לקיש מהני רוב גופו, ראה שם ובהערות הנדמ"ח על הריט"א הערה 6, והוכיח כן מדלא אמרינן שרובו לא מהני לכולי עלמא, [וכקושיית השפת אמת], ראה עוד שם.

10. ביארו התוספות את החידוש המיוחד בענין זה, משום דסלקא דעתין, אף על גב דיציאת

לקמן מז ב, ומכל מקום הבא אחריו גם כן אינו בכור, וכדתנן שם, הכי נמי ביציאת פדחת דכוותיה. [ראה שם מז ב, דהטעם בשני ליוצא דופן שאינו בכור הוא משום ד"ראשית אוננו" בעינן וליכא. והיינו טעמא דלענין הדין הנלמד מ"ראשית אוננו", דהיינו, מי שלבו דוה עליו, אמרינן לעיל דהשני הוא הבכור לנחלה].

ועוד, דיש לומר לפי זה, דהראשון שיצאה פדחתו תחילה חשוב באמת בכור גם לנחלה, דמאי דבעינן שיצאו פניו משום הדין ד"יכיר" הוא זה מילתא באפי נפשה דבעינן לחלות הדין בכור לנחלה, אבל מכל מקום עיקר שם בכור בלידה תלוי מי שנוולד ראשון [ראה עוד שם בארוכה].

ב. בכתבים המיוחסים להגרי"ז נתקשה: כיון שבפדחת חשוב היכירא לרבי יוחנן, ואף בכל מקום פדחת חשובה לידה, אם כן, למה לן קרא דיכיר, דהרי בלא שיעור זה ודאי אינה לידה.

וכותב הדברים שם העיר, דנפקא מינה לענין יצא רובו דרך רגליו, שבכל מקום חשוב לידה, אבל לענין בכור בעינן יציאת פדחת דוקא, וכן מבואר במהרי"ט אלגאזי [ס ב ד"ה שוב ראיתי] ובשפת אמת, דיציאת רובו דרך רגליו

ומשנין: **תני** בברייתא **עד החוטם**.⁽¹¹⁾

תא שמע כדברי ריש לקיש ממה ששנינו במשנה ביבמות [קכ א]:

מי שמת, וראוהו עדים ובאו להעיד לאשתו שבעלה מת, **אין מעידין אלא על פרצוף פנים**

ומשנין: **תני עד החוטם**.

שניה לאותו ולד למנות לה עוד ימי טומאה וטהרה משעת יציאת כל הגוף, ולכך נקט התנא "גירות".

אך בשפת אמת נקט, שאין לחלק בין גירות לימי לידה, ומכח זה תמה על על מה שאמרו לאתווי הא דתנו רבנן, שהרי מן המשנה בנדה גבי לידה שמעינן לה, ראה שם.

11. משמע, דלרבי יוחנן לא די בפדחת לכד אלא אף יציאת עיניו בעיניו. ומלשון הגמרא לעיל נראה, שאין חילוק לרבי יוחנן בין לידה לענין בכור לבין לידה בכל מקום והפדחת המועילה בכל מקום מועילה גם לנחלה, ואם כן, משמע, דבכל מקום בעיני יציאת פדחת עם העיניים עד החוטם, וצריך תלמוד. אך ראה במהרי"ט אלגאזי אות ס, ב בנדמ"ח ד"ה שוב ראיתי.

12. [משמע, שלפי שיטת ריש לקיש לא חשוב הכרה לענין בכור, אלא אם כן, יצאה פדחתו ופרצוף הפנים עם החוטם, אבל אם ניטל חוטמו אין זו הכרה, וכאשר כן הוא הדין לענין עדות אשה, ואם כן, תיקשי: למה שנינו במשנה שאם ילדה סנדל בתחילה הרי הבא אחריו אינו בכור לנחלה, והרי אפילו אם חוטמו לבד היה סנדל אין זה חשוב הכרה?! ומיהו לכאורה זה אינו, שלא אמרו שאין הכרה למי שאין לו חוטם, אלא דאם ניטל חוטמו הוא שאין מעידין עליו שאינו מכירו כמו שהיה, אבל ולד שנוולד וחוטמו סנדל, זו היא הכרת פנים שליו].

הראש חשובה לידה, מכל מקום לידת שאר הגוף שיצא אחרי כן בקדושה חשוב כמו כן לידה, וניתב לה ימי טומאה וטהרה. [ומבואר מדבריהם שבאמת אין החידוש בפרט של "פדחת", אלא השמיענו ריש לקיש שיציאת ראש מועילה גם בזה לפוטרה].

והוסיף **בצאן קדשים**: ובוה מיושב נמי הא דנקט בברייתא: גירות שיצאה פדחת ... אין נותנין לה ימי טומאה, ולא נקט שאר נשים שיצאה פדחת שמונים ימי לידה מיד, אלא לגבי טומאת לידה אף על גב דמשהוציא פדחתו חשיב לידה מכל מקום כל הגוף שיצא אחר כך חשיב נמי לידה, ואין מונין אלא כשיצא כל הגוף.

ונראה מדבריו שבאמת הדין הוא כן. וצ"ע, שהרי תנינא לעיל "הוציא ראשו אף על פי שהחזירו הרי הוא כילוד", ופירשה רש"י לענין מנין ימי טומאה. הרי מבואר שאין מונין מיציאת כל הגוף אלא מיציאת הראש. ועוד, הרי ריש לקיש אמר שהפדחת פוטרת "בכל מקום". וכבר כתב עליו **בשפת אמת** שדבריו תמוהים בעיניו, ראה שם.

ומיהו יש לומר באופן אחר, דלכך נקט גירות, כי לענין ימי טומאה כבר שמענו שביציאת הראש תליא, ובא להשמיענו שאף לגבי גירות הדין תלוי בראש ולא בכל הגוף. ובסגנון אחר יש לומר, שאפילו לפי מה דסלקא דעתין למנות מיציאת כל הגוף היינו דוקא בגירות, אבל לענין מנין ימי לידה, כיון שהראש הרי חשוב לידה אם כן, מונין מיציאתו, ושוב פשיטא שאין לידה

ואכתי מקשינן: תא שמע כדברי ריש לקיש ממה ששנינו בברייתא:

פדחת בלא פרצוף פנים, פרצוף פנים בלא פדחת, אין מעידין, עד שיהיו שניהם עם החוטם, אבל אם ניטל חוטמו אין מעידין עליו —

ואמר אביי: ואיתמא רב כהנא, מאי קראה [מנין אנו לומדים שאין מעידין אלא על הפנים] משום שנאמר [ישעיה ג]: **"הכרת פניהם ענתה בם"**, [הכרת פרצוף פניהם היא עדותן].⁽¹³⁾ הרי למדנו, שאין חשוב הכרה אלא כל הפרצוף כולו, וכריש לקיש?!?

ולפיכך מתרצת הגמרא באופן אחר:

שאני עדות אשה [עדות שבאה להתיר אשת איש] **דאחמירו בה רבנן.**

ומקשינן: ומי אחמירו, וכי החמירו חכמים בעדות אשה?!?

והא אדרבה **תנן במסכת יבמות** [קכב א]:

הוחזקו להיות משיאים אשה בעדות שמת בעלה אפילו כשהעיד **עד מפי עד, ואפילו מפי אשה,** ואפילו **מפי עבד מפי שפחה.** הרי שהקילו בעדות זו מה שלא הקילו בשאר עדויות?!?

ומשנינן: **כי אקילו רבנן בסופה,** היינו לאחר שנתבאר שראיית העדות היתה כהוגן, כי אז הקילו חכמים להאמין אפילו מי שאינו נאמן בדרך כלל, אבל **בתחילתה, דהיינו,** ראיית העדות עצמה **לא אקילו רבנן,** אלא אדרבה החמירו בה שלא לסמוך על עדות שאינה ברורה כל צרכה.

ואיבעית אימא:

"**יביר**" לחוד, ו"**הכרת פנים**" לחוד. כלומר, א-מ ר-מ לענין עדות שנאמר בה "הכרת פנים" אכן בעינן עדות עם החוטם, אבל גבי בכור שלא נאמר אלא "יכיר" לבד, די בפדחת בלי החוטם.

איתמר:

היו לו בנים בהיותו גוי, ונתגייר, והוליד בגירותו שני בנים או יותר:

רבי יוחנן אומר:

אין לו בכור לנחלה, כי זה שנולד בהיותו גוי אינו יורשו כלל,⁽¹⁾ ואילו הבא אחריו אינו בכור.

ורבי שמעון בן לקיש אומר:

13. כתב רש"י: פשטיה דקרא בנואפים כתיב: הכרת פני הוולדות ענתה בנואפים שהקב"ה צר את הממזר בצורת פני המנאף. [ובפירושו לישעיה, פירש באופן אחר].

ופירש **בצאן קדשים:** כוונת רש"י בזה, שלא תימא דילמא הכי קאמר קרא דמצורת פניהם ניכר שהם רשעים כדכתיב: ותהי עוונותם על עצמותם, וכן משמע מסיפא דקרא "הכרת פניהם

ענתה בם, וחטאתם בסדום הגידו". לכן כתב רש"י: דפשטיה דקרא בנואפים כתיב, דהקב"ה צר את הממזר בצורת פני המנאף ומהכרת הצורה הכל מעידים שזהו בנו של המנאף, הכי נמי מעידין על פרצוף פנים להשיא את אשתו.

1. אם משום "זרמת סוסים זרמתם" לפי שיטת רש"י לעיל מו א, אם משום "גר שנתגייר כקטן